

ULOGA I UČEŠĆE MLADIH U PREVENCIJI NASILJA

Mladi kao nosioci promena u procesu prevencije
rodno zasnovanog i nasilja u porodici na Kosovu

June, 2019

Reč zahvalnosti

Članovi Koalicije bi hteli da odaju svoju zahvalnost sagovornicima iz različitih institucija i organizacija na njihovoj voljnosti da učestvuju i pruže dragocene informacije i podatke za potrebe ovog izveštaja.

Istraživač: Lavdi Žymberi;

Urednik: Luljeta Demolli

NVO odgovorna za objavljivanje ovog izveštaja

Inicijativa mladih za ljudska prava – Kosovo (YIHR KS) nevladina je organizacija koja ima za cilj promovisanje ljudskih prava i demokratskih vrednosti kao osnova odgovornog i progresivnog društva. YIHR KS predano radi na procesu suočavanja sa prošlošću, zaštite ljudskih prava te jačanju vladavine prava i položaja mladih osoba na Kosovu, kao i na prostoru čitavog regiona. YIHR KS je članica koalicije "Jednaka prava za sve" (ERAC).

Ul. Adrijana Krasnićija 5

10 000 Priština, Kosovo

Tel: 038 748 018

Veb: www.yihr-ks.org

Koalicija Jednaka prava za sve

ERAC okuplja na jednom mestu sedam (7) NVO-a koji se bave *vladavinom prava* i *osnovnim pravima* koji rade sa dodatnih **devetnaest (19) građanskih NVO-a**, sa posebnim ciljem da uspostave održivu mrežu NVO-a koji su aktivni u zaštiti i unapređivanju osnovnih prava ugroženih i/ili marginalizovanih grupa. U posebnom fokusu projekta se nalaze sledeće grupe: **sve manjinske zajednice** na Kosovu, **žene, mladi** i **zajednica LGBT**. Iako rade na sličnim temama i pitanjima, ovi NVO-i su često podeljeni po posebnim ciljnim grupama sa kojima rade ili po regionu u kome su aktivni. Uspostavljanjem strukturne saradnje između odabranih NVO-a i pružanjem formalnih mogućnosti za neprekidno učenje, ovaj vid delovanja omogućava razmenu znanja i iskustava između NVO-a, jača njihove kapacitete za zagovaranje pri relevantnim centralnim i opštinskim institucijama i povećava njihovu vidljivost.

U članstvu ERAC-a se nalaze sledeće organizacije:

- Evropski centar za pitanja manjina Kosova – vođa Koalicije;
- Centar za razvoj društvenih grupa – član Koalicije;
- Centar za jednakost i slobodu zajedniceLGBTna Kosovu – član Koalicije;
- Kosovski centar za rodne studije – član Koalicije;
- Inicijativa mladih za ljudska prava – član Koalicije;
- Kosovo Glocal – član Koalicije;
- Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj – član Koalicije.

Napomena

Ova publikacija je objavljena uz podršku Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost koalicije "Jednaka prava za sve" i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

Ovaj izveštaj je objavljen u okviru četverogodišnjeg (4-godišnjeg) projekta "Koalicija 'Jednaka prava za sve'" koji finansira EU, a kojim rukovodi Kancelarija Evropske unije na Kosovu.

Autorsko pravo

© Koalicija Jednaka prava za sve (ERAC), maj 2019. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije se ne može umnožavati, čuvati u sistemu za preuzimanje ili prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim, mehaničkim, fotokopirnim, za snimanje ili drugo, bez prethodne dozvole koalicije ERAC.

ULOGA I UČEŠĆE MLADIH U PREVENCIJI NASILJA

Mladi kao nosioci promena u procesu prevencije
rodno zasnovanog i nasilja u porodici na Kosovu

June, 2019

SADRŽAJ

IZVRŠNI SAŽETAK.....	7
UVOD.....	10
METODOLOGIJA.....	12
KONTEKST.....	14
Rodno zasnovano i nasilje u porodici na Kosovu.....	14
Zakonske definicije.....	15
Ko može planirati i implementirati strategije prevencije.....	17
Postojeće i prethodne strategije.....	18
Šta nedostaje.....	19
Važnost učešća omladine.....	20
POGLED NA NASILJE KROZ OČI MLADIH.....	22
Zajedničke teme u različitim fokus-grupama.....	22
ZAKLJUČCI.....	25
PREPORUKE.....	26

SKRAĆENICE

CEDAW	Konvencija o elminisanju svih oblika diskriminacije žena
GBRP	Grupa za bezbednost i rodna pitanja
KPK	Kancelarija premijera Kosova
LSOD	Lokalni savet omladinskog delovanja
MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MP	Ministarstvo pravde
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NUP	Nasilje u porodici
OCD	Organizacija civilnog društva
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PORA	Pozitivan razvoj dece i omladine
RZN	Rodno zasnovano nasilje
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija

IZVRŠNI SAŽETAK

Ovo istraživanje sprovedeno je u sklopu projekta "Koalicija 'Jednaka prava za sve'" i bavi se politikom prevencije rodno zasnovanog i nasilja u porodici na Kosovu. Cilj istraživanja je ujednostiti i da se ponudi odgovor na pitanje u kojoj su meri mladi uključeni u tu politiku. Prema zaključcima Izveštaja o proceni Programa Kosova za borbu protiv nasilja u porodici¹, nasilje u porodici predstavlja jedno od najraširenijih vidova nasilja, a sa kojim se uglavnom suočavaju žene i djeca. S obzirom na činjenicu da se rodno zasnovano nasilje u većini slučajeva manifestuje u obliku nasilja u porodici, razlike između ta dva vida nasilja ponekad nisu toliko očigledne.

U ovom dokumentu analiziramo zakonske definicije nasilja na Kosovu te aktuelne strategije i regulative usmerene na sprečavanje navedenih oblika nasilja u našem društvu, a osvrćemo se i na institucije nadležne za zaštitu žrtava nasilja i razvoj politike uključivanja svih građana i građanki u programe prevencije tog problema. Razmatramo takođe i u kojoj meri omladina učestvuje u takvim programima, ali i kakvi su stavovi i predznanja mladih osoba u vezi sa nasiljem na Kosovu.

Istraživanje je realizovano u dve faze. U prvoj fazi izvršena je analiza dokumentacije, tokom koje su prikupljeni sekundarni podaci iz postojećih izvora od ranije dostupnih javnosti. U drugoj fazi sprovedeno je prikupljanje primarnih podataka, pri čemu su korištene fokus-grupe i polustrukturisani intervjui. Radi utvrđivanja trendova u stavovima mladih sa prostora celog Kosova (to jest lica uzrasta od 15 do 24 godine, kako se navodi u Zakonu o jačanju položaja i uključivanju omladine – Zakon br. 03/L-145), održano je ukupno sedam fokus-grupa u kojima su učestvovali mlade osobe iz sedam kosovskih opština, a to su: Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć, Priština, Prizren i Uroševac. Sa druge strane, polustrukturisani intervjui obavljani su sa predstavnicima i predstavnicama lokalnih sektora za omladinu da bi se ispitalo da li su politike na lokalnom nivou prilagođene potrebama mladih na Kosovu.

Ponudili smo načine na koje državne i lokalne vlasti mogu unaprediti planove rada i strategije lokalnog razvoja kako bi uključili mlade u proces prevencije nasilja. Problemi za koje zvaničnici i zvaničnice lokalnih LOAS-a smatraju da omladini u navedenim opštinama predstavljaju izazove razlikuju se od onoga što mlade osobe ocenjuju problematičnim, zbog čega smo napravili poređenje između stavova te dve grupe ljudi. Prvonavedeni najčešće nisu ni spominjali RZN i NUP, dok je mišljenje omladine bilo da su ti oblici nasilja vrlo ozbiljan problem koji ih sprečava da ostvare vlastiti potencijal te da žive srećnim i bezbednim životom u okvirima našeg društva.

¹ Ariana Qosaj Mustafa, "Izveštaj o proceni Programa Kosova za borbu protiv nasilja u porodici" (Priština, RKS: Kancelarija državnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici, 2015). URL: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/5CB82F64-2F08-426B-AC62-E71E7A56D30A.pdf>

Ovim istraživanjem želimo skrenuti pažnju nadležnih institucija na činjenicu da je preko potrebno izraditi strategiju koja će se baviti ulogom mladih u procesu prevencije nasilja. Takođe želimo podsetiti vlasti da su odgovorne za izradu i implementaciju strateških planova prilagođenih potrebama građana i građanki, a naročito potrebama najugroženijih grupa ljudi. Uprkos tome što postojeći strateški dokumenti obuhvataju neka od ključnih pitanja vezanih za učešće omladine u javnom životu – bilo u pogledu donošenja političkih odluka ili u pogledu omladinskog aktivizma pod okriljem nevladinih organizacija – rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici u tim dokumentima nisu eksplicitno obrađeni kao problemi koji predstavljaju pretnju po bezbednost i dobrobit mladih osoba. Neki od tih strateških planova su: Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017. (mada više nije na snazi zbog toga što MKOS radi na razvoju nove strategije); Strateški plan Kosova za obrazovanje i prateći Akcioni plan za period 2017–2021; te Državna strategija Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici za period 2016–2020. U Strategiji Kosova za omladinu, primerice, reč "nasilje" nije spomenuta niti jednom. Nadalje, iako se među ciljevima tog dokumenta nalaze podizanje nivoa svesti o nasilju i prevencija tog problema, Državna strategija Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici nije usmerena na mlade kao na konkretnu grupu koja bi mogla igrati značajnu ulogu u borbi protiv RZN-a i NUP-a putem primarne prevencije. Sve u svemu, pored toga što se značajnije ne oslanjaju na prava sredstva za rješavanje ovih problema, postojeće strategije nisu usmerene na mlade kao na nosioce promena niti na jačanje njihovog položaja u procesu stvaranja boljeg društva za sve.

Na osnovu obavljenih razgovora mogli smo zaključiti da mladi iz različitih kosovskih opština nailaze na iste probleme u pogledu RZN-a i NUP-a. Uz činjenicu da mnogi od njih nisu bili u stanju prepoznati fizičko ili psihološko nasilje, učesnici i učesnice fokus-grupa imali su poteškoća i sa identifikovanjem drugih oblika nasilja, kao što su seksualno uznemiravanje ili ekonomski pritisak. Ispostavilo se da nisu sigurni kojim organima osim policije mogu prijaviti slučajeve nasilja, te da nisu stekli jasan uvid u pojam intervencije posmatrača. Štaviše, nasilje očigledno biva normalizovano u njihovoj okolini, odnosno u školama, fakultetima, ali i u njihovim domovima.

U skladu s rezultatima ovog istraživanja, naš predlog je da Ministarstvo kulture, omladine i sporta razvije strateški plan koji će služiti kao dopuna Strategiji Kosova za omladinu. Akcenat u tom planu mora biti stavljen na uključivanje mladih u sprečavanje svih vidova nasilja prouzrokovanih toksičnim rodnim normama, uključujući rodno zasnovano i nasilje u porodici, što mora obuhvatati preispitivanje i ukidanje tih normi. Prema tome, trebalo bi preduzeti i sledeća dva koraka: uvrstiti programe prevencije nasilja kao zasebne tačke u novu Strategiju Kosova za omladinu za period 2019–2023; te razviti programe primarne prevencije rodno zasnovanog i nasilja u porodici u kojima će učestvovati mlade osobe. Sektori za omladinu u sklopu Direkcija za kulturu, omladinu i sport trebali bi: kreirati omladinsku politiku prilagođenu zahtevima

i potrebama lokalnog stanovništva; osmisliti i implementirati strategiju na lokalnom nivou čiji je cilj razvijanje svesti o raznim oblicima nasilja; vršiti nadzor i vrednovanje implementacije te strategije; te javno zastupati programe ukidanjerodnih normi kojima se nasilje normalizuje Ukoliko želimo promene i ukoliko želimo razviti politiku prikladnu za naše vreme i prostor, izuzetno je važno da posedujemo konkretne mehanizme rešavanjaspecifičnih problema kao što su RZN i NUP.

Nasilje – kao nanošenje povreda, i kao jedna od najvećih pretnji po ljudska prava – i dalje je ogromna prepreka na putu stvaranja društva jednakosti i pravde. U društvu nasilja niko nije bezbedan niti se može dokraja ostvariti. Različite grupe ljudi izložene su različitim oblicima nasilja, na direktan ili indirektan način, pa tako i mladi. Mlade osobe, posebno one koje žive u nasilnim porodicama, u konstantnoj su opasnosti od toga da budu žrtve, svedoci ili počinioci nasilja jer se ono u javnom diskursu Kosova uglavnom normalizuje. Tom problemu ne doprinose samo tradicionalni mediji, već i društvene mreže, što je itekako zabrinjavajuće s obzirom na to koliko su te platforme uticajne kod omladine. Prema tome, veoma je važno da mladima omogućimo prostor gde će moći razgovarati o nasilju i drugim problemima koji predstavljaju pretnju po njihovu društvenu i zdravstvenu dobrobit. Da bismo bili u mogućnosti da dopremo do mladih osoba i uključimo ih u zdrave rasprave o tim temama, moramo iskoristiti sve mehanizme koje imamo na raspolaganju, ali stvoriti i neke nove. Prosperitet omladine u postojećem okruženju je upitan, tako da im moramo pružiti priliku da deluju kao nosioci promena, a ne da ih posmatramo kao pasivne uživaocce štetnih narativa.

Mada se taj dokumenat pre svega bavi konfliktnim i postkonfliktnim zemljama, kao i ekstremizmom, u Rezoluciji Saveta bezbednosti UN-a br. 2550 o mladima, miru i bezbednosti prepoznata je važnost učešća mladih osoba u rešavanju glavnih problema sa kojima se suočava jedna država. Budući da RZN i NUP još uvek ugrožavaju bezbednost građana i građanki Kosova, i to u prvom redu žena, dece i omladine, ova rezolucija može poslužiti kao primer dobre prakse koji trebamo slediti ukoliko nastojimo uključiti mlade u programe prevencije nasilja i u tom procesu im obezbediti položaj koji zaslužuju. Dakle, Rezolucija bi nas trebala osvestiti i omogućiti nam da sagledamo značaj mladih osoba kao nosioca promena u pitanjima bezbednosti, a naročito različitih oblika nasilja kao što su rodno zasnovano i nasiljeu porodici. Među pet stubova delovanja navedenim u tom tokumentu nalaze se učešće i prevencija, što podrazumeva da je za efikasnost programa borbe protiv nasilja potrebno da u njima učestvuje omladina, te da je važno raditi i na programima prevencije tog problema. Koliko god da je važno ulagati napore na svim nivoima sprečavanja nasilja, izvesno je da primarna prevencija može biti jedna od najdelotvornijih strategija prevencije upravo zato što je usredsređena na koren problema, to jest na sprečavanje nasilja pre nego što se ono uopšte desi. Prema tome, efikasnost u sprečavanju nasilja postiže se radom sa mladima u okviru programa primarne prevencije. Za takav oblik rada potrebne su nam odgovarajuće strategije za uspostavljanje mehanizama kojima ćemo mlade osobe osnažiti i obezbediti im da učestvuju u izradi, implementaciji, nadzoru i vrednovanju tih programa na svim nivoima, odnosno na lokalnom, državnom, regionalnom i međunarodnom. Rezolucija Saveta Bezbednosti UN-a br.

2550 kulminacija je nastojanja ljudi iz čitavog sveta da uključe omladinu u u proces prevencije nasilja.

Kao zemlja u kojoj je 53 odsto stanovništva starosti ispod 25 godina, Kosovo bi se trebalo pridružiti globalnim naporima i uključiti mlade u programe koji promovišu održivi mir i prevenciju nasilja. Sve dok ljudi u našem društvu strahuju od rodno zasnovanog i nasilja u porodici, i sve dok deca i omladina odrastaju u okruženju u kojem je nasilje opšteprihvaćena stvar, održivog mira neće biti. Ukoliko bismo od njih stvorili nosioce promena, mlade osobe bi imale mogućnost da uživaju svoja prava i ostvare svoj puni potencijal u društvu bez nasilja.

Mlade osobe moramo uključivati u proces prevencije nasilja na svim frontovima, zbog čega u tom procesu moraju učestvovati i sve nadležne institucije koje rade sa mladima. Ukoliko se javi potreba za tim, trebale bi biti uspostavljene i neke nove relevantne institucije. Imajući u vidu činjenicu da se problemu nasilja moraju posvetiti zvaničnici i zvaničnice na svim nivoima vlasti, nadležni organi bi u sklopu prevencije nasilja trebale samo uspostaviti bolju međusobnu saradnju, nego i uskladiti svoj rad s omladinskim grupama. To bi, između ostalih, trebali učiniti: Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS); Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT); opštinske direkcije za kulturu i obrazovanje; srednje škole i univerziteti; Kancelarija državnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici; te Agencija za ravnopravnost polova. Važno je spomenuti i organizacije civilnog društva (OCD-ovi), koje bi na osnovu svoje ekspertizemogle olakšati ove procese, a radi ostvarivanja uspešnije saradnje sa mladim osobama. Te organizacije istovremeno bi mogle pružiti pomoć u razvijanju novih, inkluzivnijih programa prevencije.

Sledstveno tome, Incijativa mladih za ljudska prava – Kosovo (YIHR KS), kao organizacija koja saraduje sa mladim osobama u oblasti ljudskih prava, sprovela je ovo istraživanje kako bi ocenila šta je do sada učinjeno u pogledu uključivanja mladih u programe prevencije nasilja. Istraživanjem želimo skrenuti pažnju nadležnih institucija na to da je preko potrebno izraditi strategiju u čijem fokusu će biti uloga omladine u programima prevencije nasilja, te takođe podsetiti vlasti da su odgovorne za izradu i implementaciju strateških planova koji će unaprediti kvalitet života svih građana i građanki, a posebno pripadnika i pripadnica najugroženijih grupa kao što su žene, deca, omladina i nacionalne manjine.

Da bi se problemu istraživanja prišlo iz različitih uglova, u istraživanju je korištena kombinovana metoda – kvalitativna i kvantitativna. Podaci su prikupljeni iz primarnih i sekundarnih izvora.

Sam proces istraživanja tekao je u dve faze. U prvoj fazi izvršena je analiza dokumentacije, tokom koje smo prikupili i analizirali sekundarne podatke iz postojećih izvora od ranije dostupnih javnosti. Ti izvori obuhvataju vladine dokumente i neke druge publikacije kao što su istraživanja lokalnih i međunarodnih organizacija. Pregled i analiza dokumenata sprovedeni su kako bi se došlo do saznanja o tome koliko su mladi trenutno uključeni u prevenciju nasilja te šta se može preduzeti kako bi se njihova pozicija u tom pogledu unapredila. U prvoj fazi istraživanja obrađene su međunarodne konvencije o ljudskim pravima, Rezolucija Saveta bezbednosti UN-a o mladima, miru i bezbednosti, te akademske publikacije o prevenciji RZN-a i NUP-a. Postojeće strategije i zakoni vezani za RZN i NUP upoređeni su s odgovarajućim odredbama iz susednih država, među kojima je i Albanija, a da bi se zaključilo na koji način zemlje regiona pristupaju uključivanju mladih u prevenciju nasilja. Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017, Državna strategija Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici za period 2016–2020, Zakon o jačanju položaja i uključivanju omladine; te Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predstavljaju ključne dokumente kojima se usklađuje rad svih nivoa vlasti na prevenciji nasilja. Ovi dokumenti su iskorišteni da bi se utvrdilo na koje se načine institucije na Kosovu bave prevencijom nasilja uopšte i u kojoj su mjeri mladi osobe uključene u te procese.

U drugoj fazi istraživanja prikupljeni su primarni podaci, pri čemu su korištene fokus-grupe i polustrukturisani intervjui. Radi utvrđivanja trendova u stavovima mladih sa prostora celog Kosova (to jest lica uzrasta od 15 do 24 godine, kako se navodi u Zakonu o jačanju položaja i uključivanju omladine – Zakon br. 03/L-145), održano je ukupno sedam fokus-grupa u kojima su učestvovala mlade osobe iz sedam kosovskih opština, a to su: Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć, Priština, Prizren i Uroševac. U svakoj od tih fokus-grupa nalazilo se po šest do deset osoba starosti od 15 do 24 godine. Dolazili su i iz ruralnih i iz urbanih krajeva, dok je rodna zastupljenost bila pretežno podjednaka.

Da bi se ispitalo kakve su politike na lokalnom nivou te da li su i na koji način prilagođene potrebama omladine, primarni podaci prikupljeni su i iz polustrukturisanih intervjua obavljenih uživo sa zvaničnicima i zvaničnicama Direkcija za kulturu, omladinu i sport u navedenih sedam opština (Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć, Priština, Prizren i Uroševac). Dakle, ovaj reprezentativni uzorak sačinjen je iz stanovništva istih opština u kojima su održane fokus-grupe. Jedna od tema o kojoj se razgovaralo

sa predstavnicima i predstavnicama lokalnih sektora za omladinu bila je njihova saradnja sa mladim osobama u spomenutim opštinama i u regionu, kao i sa drugim lokalnim i međunarodnim zainteresovanim stranama. Neka od pitanja odnosila su se na planove rada tih zvaničnika i zvaničnica, odnosno na to koliko često o svojim planovima rada raspravljaju sa mladima. Pozvani su i da se izjasne u kojoj meri je njihov rad usmeren na društvenu i psihološku dobrobit omladine te da li se u svojim aktivnostima bave prevencijom nasilja i uključivanjem mladih u ovaj proces.

Rodno zasnovano i nasilje u porodici na Kosovu

Podaci pokazuju da živimo u svetu punom nasilja. Nekima ono predstavlja jedino sredstvo za rešavanje problema – i onima koji žele održati ili unaprediti svoj položaj u društvu, i onima koji žele sprovesti kontrolu nad drugim osobama – apregršt je načina na koje ga ljudi mogu upotrebljavati. Svetska zdravstvena organizacija upozorava da svaka treća žena u svetu barem jednom pretrpi nasilje, a u većini takvih slučajeva radi se o nasilju u porodici.² Ukoliko svet želimo učiniti boljim mestom za sve, moramo se posvetiti ukidanju društvenih normi, naročito onih rodni, koje potiču određene grupe ljudi da vrše nasilje nad drugima. Međutim, u tome ne možemo uspeti bez saradnje sa omladinom kao sa najugroženijom, ali i najperspektivnijom društvenom grupom. Štetne društvene norme prenose se sa jedne generacije na drugu, pa tako deca postaju potencijalni nasilnici ili žrtve upravo zbog činjenice da ih se uči jeziku nasilja. Na osnovu rezultata niza istraživanja može se utvrditi da mlade osobe na Kosovu (to jest, lica uzrasta od 18 do 24 godine) imaju veće šanse da se suoče sa nasiljem nego bilo koji drugi društveni sloj.³ Moramo napraviti iskorak i prekinuti ovaj lanac nasilja da bi nove generacije imale priliku da odrastaju u svetu u kojem porodica uvek mora biti bezbedna zona, baš kao i ulica, ili bilo koje drugo mesto na svetu. Na Kosovu je i neophodno raditi sa mladima jer čine 53% stanovništva.

U Izveštaju o proceni Programa Kosova za borbu protiv nasilja u porodici navodi se da je ovaj vid nasilja jedan od najučestalijih u kosovskom društvu, te da ga pretežno trpe žene, deca i omladina. Prema podacima iz Izveštaja, od nadležnih institucija na Kosovu pomoć godišnje zatraži otprilike 1000 osoba koje su preživele ovaj oblik nasilja, od toga 80% žena. Na drugom mestu prema brojnosti su deca, dok su na trećem stariji muškarci.⁴ Ispostavilo se i da je većina građana i građanki ove zemlje preživelo nasilje u porodici. Naime, rezultati Rodne analize Kosova iz 2018. godine pokazuju da procenat kosovskog stanovništva koje je u toku svog života doživelo NUP iznosi 62%, od čega je 68% žena. Policiji Kosova je samo u 2017. godini prijavljeno 1125 slučajeva NUP-a, a u 76% tih slučajeva žene su bile te koje su preživele nasilje. Iako su cifre koje se odnose na prijavljene slučajeve nasilja na Kosovu prilično niske, u različitim izveštajima se može videti da je ukupan broj žena

² Svetska zdravstvena organizacija. "Violence Against Women." Poslednji put izmenjeno: 29. 11. 2017. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

³ Nicole Farnsworth, i dr. No More Excuses (Priština, RKS: Mreža žena Kosova, 2015). URL: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf>

⁴ Ariana Qosaj Mustafa, "Izveštaj o proceni Programa Kosova za borbu protiv nasilja u porodici" (Priština, RKS: Kancelarija državnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici, 2015). URL: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/5CB82F64-2F08-426B-AC62-E71E7A56D30A.pdf>

i muškaraca koji se u stvarnosti suočavaju sa nasiljem mnogo viši.⁵ Činjenica je da se nasilje u porodici, ali i drugi oblici nasilja, još uvek doživljava kao privatni problem, odnosno kao "porodični problem" koji bi trebao biti rešen u krugu porodice, te da se zato vrlo često normalizuje. U Izveštaju UNICEF-a za Kosovo ističe se da je rat na Kosovu oblikovao javno mnjenje na takav način da je međuetničko nasilje prešlo u žižu interesovanja, dok su slučajevi rodno zasnovanog i nasilja u porodici koji su se desili pre, tokom i posle rata pali u drugi plan.⁶ Dakle, rodno zasnovano i nasilje u porodici u velikoj meri ugrožavaju bezbednost i dobrobit građana i građanki Kosova, a mlade osobe su sklone tome da budu žrtve, svedoci i počinioци ovih dela.

Što se tiče rezultata istraživanja koje je sproveo OSCE, podaci pokazuju da svaki peti muškarac na Kosovu barem jednom u svom životu doživi da njegovu majku pretuče njegov otac ili njen partner. Od ukupnog broja muških ispitanika, njih 40% izjavilo je da su svedočili vršnjačkom nasilju ili nekim drugim oblicima maltretiranja svojim susedstvima ili u školama koje su pohađali. Utvrdilo se i da oni muškarci koji su preživeli neki vid nasilja i/ili uznemiravanja, kao i oni koji su svedočili slučajevima nasilja, pokazuju averziju prema rodnoj ravnopravnosti, a 12% njih je navelo da su barem jednom ošamarili, udarili ili nekimh predmetom pogodili svoju partnerku. Štaviše, ispostavilo se da je svaki dvadeseti muškarac imao polni odnos sa ženom protiv njene volje, dok je svaki dvadesetpeti naterao svoju partnerku (suprugu ili devojk) na seks.⁷ Shodno rezultatima ovog istraživanja, može se oceniti da su muškarci generalno privrženiji normama kulture silovanja nego što su to žene, što bi nam trebalo poslužiti kao poziv za buđenje. Moramo shvatiti važnost programa primarne prevencije rodno zasnovanog nasilja tako da mlade osobe, muškarci, žene i pripadnici svih rodova postanu nosioci promena u ovom, pre svega toksičnom društvu koje promovise i afirmise nasilje.

Zakonske definicije

Na Kosovu je prvizakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen 2004. godine, od kada je ostvaren značajan pomak u pogledu legislative koja se odnosi i na rodnu ravnopravnost i na borbu protiv RZN-a i NUP-a. Godine 2015, Skupština Kosova je donela novi zakon o rodnoj ravnopravnosti koji je usmeren na suzbijanje diskriminacije. Međutim, uprkos činjenici da su važeći zakonski i podzakonski akti o rodnoj ravnopravnosti usklađeni sa međunarodnim standardima, prava žena na Kosovu i dalje se krše. Ipak, za efikasniju implementaciju navedenih zakonskih

⁵ Nicole Farnsworth, i dr. Kosovo Gender Analysis (Priština, RKS: Mreža žena Kosova, 2018), 15. URL: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>

⁶ UNICEF – Kosovo, Policy Options on Domestic Violence / Gender Based Violence in Kosovo (Priština, RKS: UNICEF, 2013), 11. URL: https://www.unicef.org/kosovoprogramme/Final_Policy_Options_Albanian_web.pdf

⁷ OSCE/UNFPA, Men's Perspective on Gender Equality in Kosovo (Priština, RKS: OSCE/UNFPA, 2018). URL: <https://www.osce.org/sq/mission-in-kosovo/382510?download=true>

odredbi zalaže se Grupa za bezbednost i rodna pitanja (GBRP), koja deluje na Kosovu i sastoji se iz više lokalnih i međunarodnih organizacija, uključujući i OCD-ove. GBRP između ostalog zagovara "efikasne strategije prevencije"⁸, koje ne mogu biti dokraja delotvorne ukoliko se u njih ne uključe mladi. Prema tome, u okviru strategija prevencija više pažnje se mora posvetiti mladim osobama.

Da bi se razvila efikasna strategija prevencije i da bi se RZN i NUP na pravi način mogli suzbijati, od ključnog značaja je da se svi oblici nasilja definišu zakonom. Predstavnici i predstavnice organizacija civilnog društva na Kosovu duži vremenski period su isticali da u Krivičnom zakoniku ne postoji zvanična definicija nasilja u porodici, koja je u taj dokumenat uneta tek u januaru tekuće (2019.) godine. U skladu sa tim, u članu 248 Krivičnog zakonika Kosova, nasilje u porodici od sada se definiše kao "fizičko ili psihološko zlostavljanje ili ekonomski pritisak [koji se vrši] sa ciljem ugrožavanja dostojanstva drugog lica unutar porodice".⁹ Sa druge strane, nasilje u porodici se u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici definiše kao "jedno ili više namernih dela ili postupaka koje jedno lice izvrši nad drugim sa kojim je ili je bio u porodičnoj vezi".¹⁰ Nažalost, u tom zakonskom dokumentu pojam primarne prevencije uopšte ni ne spominje. Osim toga, u tekstu Zakona o jačanju položaja i uključivanju omladine niti jednom nije upotrebljena reč "nasilje", ali u skladu sa članom 13 tog zakona, mladi ipak mogu učestvovati u sektorskim politikama u oblasti socijalnih pitanja.¹¹ Zakon takođe omogućava lokalnim vlastima da razvije omladinsku politiku u saradnji sa lokalnim savetima za omladinsko delovanje te da tu politiku usaglasi sa potrebama lokalnog stanovništva. Ovaj proces je već u toku u Opštini Đakovica, gde je opštinska Direkcija za kulturu, omladinu i sport razvila akcioni plan koji dopunjava Akcioni plan Strategije Kosova za omladinu.

Pravna definicija rodno zasnovanog nasilja koja se nalazi u Zakonu br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti glasi: "nasilje na bazi roda – označava svako nasilje koje dovodi ili će verovatno dovesti do povrede ili fizičke, seksualne, psihološke, društvene ili ekonomske patnje po rodnoj osnovi, uključujući i pretnje takvim aktima, prinudu ili proizvoljno lišenje slobode, bilo kada se to dešava u javnom ili privatnom životu"¹². Dvije konkretne definicije RZN-a navode se i u dve ključne međunarodne konvencije vezane za rodnu ravnopravnost i borbu protiv tog vida nasilja, a to su Konvencija o

⁸ UNMIK "Security and Gender Group Calls for a Strengthened Institutional Response to Prevent and Respond to Gender-based Violence" (Priština, RKS, 24. 8. 2018). URL: <https://unmik.unmissions.org/security-and-gender-group-calls-strengthened-institutional-response-prevent-and-respond-gender-base>

⁹ Skupština Republike Kosovo, Zakonik br. 04/L-082, "Krivični zakonik Republike Kosovo". Član 248. URL: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>

¹⁰ Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 05/L-020, o rodnoj ravnopravnosti. URL: <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-182-eng.pdf>

¹¹ Ministarstvo kulture, omladine i sporta, "Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017". URL: https://www.mkrs-ks.org/repository/docs/KOSOVO_STRATEGY_FOR_YOUTH.pdf

¹² Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici. URL: <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf>

eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)¹³ i Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, tzv. "Istanbulska konvencija".¹⁴ U CEDAW-u i Istanbulskoj konvenciji, rodno zasnovano nasilje definiše se kao "nasilje nad ženom zato što je žena ili koje disproportionalno utiče na žene".¹⁵¹⁶

Ko može planirati i implementirati strategije prevencije

Domaće i međunarodne organizacije koje se bave radom sa mladima Kosova mogu planirati, implementirati i javno zastupati strategije prevencije nasilja u čijem fokusu je uključivanje mladih u taj proces. MKOS i MONT; direkcije za kulturu, omladinu i sport te direkcije za obrazovanje u svim opštinama na Kosovu; srednje škole i univerziteti; Kancelarija državnog koordinatora za zaštitu od nasilja u porodici; Agencija za ravnopravnost polova; te organizacije civilnog društva aktivne u oblastima rada sa mladima, ljudskih prava i prevencije nasilja, mogu doprineti izradi i usvajanju politika usmerenih na uključivanje mladih osoba u prevenciju RZN-a i NUP-a.

Svaka od ovih institucija i organizacija ima kapacitet da se približi mladim osobama. Centralna ministarstva mogu razvijati državne strategije koje bi se implementirale na lokalnom nivou, dok bi opštinske vlasti i druge lokalne organizacije mogle raditi na implementaciji ovih, ali i drugih strateških dokumenata prilagođenih specifičnim potrebama lokalnog stanovništva. Finansijska sredstva koja izdvajaju međunarodne organizacije mogu se iskoristiti u prevenciji RZN-a i NUP-a kao nekim od najvećih pretnji po dobrobit omladine u našem društvu.

Postojeće i prethodne strategije

Na teritoriji Kosova trenutno je na snazi 57 strateških dokumenata.¹⁷ Neke od strategija koje se bave mladima i obrazovanjem predstavljaju ključne dokumente za daljnje jačanje kapaciteta omladine i njihovo uključivanje u javni život. Te strategije trebale bi odražavati potrebe i mogućnosti mladih osoba na Kosovu, čemu bi se nadležna ministarstva trebala itekako posvetiti. Međutim, u ovim strateškim dokumentima akcenat nije stavljen na RZN i NUP, mada su ta dva oblika nasilja neki od najkompleksnijih problema sa kojima se suočavaju mladi građani i građanke Kosova.

¹³ UN Women, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. URL: <https://www.un.org/women-watch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

¹⁴ Savet Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>

¹⁵ Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Komitet za eliminisanje diskriminacije žena, "Opšte preporuke". URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Recommendations.aspx>

¹⁶ Savet Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>

¹⁷ Kancelarija premijera Kosova, "Spisak važećih strateških dokumenata". URL: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/List_of_valid_strategic_documents.pdf

Taj društveni sloj istovremeno se ne navodi kao ciljna grupa u onim strategijama koje se tiču prevencije nasilja, prevashodno zbog činjenice da su ti dokumenti fokusirani na sekundarnu i tercijarnu, a ne na primarnu prevenciju nasilja. Među najvažnije strategije koje se bave omladinom, obrazovanjem, zdravstvom i prevencijom nasilja ubrajaju se: Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017, koju je usvojilo Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS)¹⁸; Strategija za unapređenje zdravstvene zaštite u školama na Kosovu za period 2009–2018¹⁹, Strateški plan Kosova za obrazovanje i prateći Akcioni plan za period 2017–2021²⁰, koje je usvojilo Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT); Državna strategija Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici za period 2016–2020²¹, koju je usvojilo Ministarstvo pravde (MP); Državna strategija Kosovo za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2012–2017²²; Državna strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2015–2019²³, koju je usvojilo Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP); te Strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja dovodi do terorizma za period 2015–2020²⁴, koju je usvojila Kancelarija premijera Kosova (KPK). Strategije usvojene za period koji je protekao nisu više na snazi.

Šta nedostaje

Iako se tiču ključnih pitanja vezanih za učešće mladih u javnom životu – bilo to u pogledu donošenja političkih odluka ili u pogledu omladinskog aktivizma pod okriljem nevladinih organizacija – postojeće strategije konkretnije se ne bave RZN-om i NUP-om kao problemima koji predstavljaju ozbiljne pretnje po bezbednost i dobrobit mladih osoba. Tako, na primer, reč "nasilje" niti jednom nije upotrebljena u tekstu Strategije Kosova za omladinu za period 2013–2017. Otpočeo je proces izrade nove strategije za omladinu, koja se odnosi na period 2019–2023, već, ali upitno da li se

¹⁸ Ministarstvo kulture, omladine i sporta, "Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017". URL: https://www.mkrs-ks.org/repository/docs/KOSOVO_STRATEGY_FOR_YOUTH.pdf

¹⁹ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, "Strategija za unapređenje zdravstvene zaštite u školama na Kosovu za period 2009–2018". URL: http://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/strategy-for-hps_health_promoting_schools-in-kosovo_1.pdf

²⁰ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, "Strateški plan Kosova za obrazovanje za period 2017–2021". URL: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/KOSOVO_EDUCATION_STRATEGIC_PLAN.pdf

²¹ Ministarstvo pravde, "Državna strategija Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i prateći Akcioni plan za period 2016–2020". URL: http://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/STRATEGIJA_KOMB%3%8BTARE_E_REPUBLIK%3%8BS_S%3%8B_KOSOV%3%8BS_P%3%8BR_MBROJTJE_NGA_DHUNA_N%3%8B_FAMILJE.pdf

²² Kancelarija Premijera Kosova, "Državna strategije Republike Kosovo za sprečavanje i borbu protiv terorizma". URL: http://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/REPUBLIC_OF_KOSOVO_NATIONAL_STRATEGY_AGAINST_TERRORISM.pdf

²³ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Državno telo za borbu protiv trgovine ljudima, "Državna strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2015–2019". URL: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/NATIONAL_STRATEGY_AGAINST_TRAFFICKING_IN_HUMAN_BEINGS_IN_KOSOVO.pdf

²⁴ Kancelarija premijera Kosova, "Strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja dovodi do terorizma za period 2015–2020". URL: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGY_parandalim_-_ENG.pdf

tim strateškim dokumentom predviđa uključivanje mladih u programe prevencije nasilja niti da li su RZN i NUP u tekstu tog dokumenta okarakterisani kao problemi mladih građana i građanki Kosova. Kako su nas obavestili zvaničnici i zvaničnice MKOS-a, proces izrade strategije još uvek je u toku, zbog čega tom dokumentu u ovom momentu nije moguće pristupiti. Ministar kulture, omladine i sporta, Kujtim Gaši (Gashi), izjavio je na svečanom predstavljanju nove strategije da je njen cilj "sprečiti širenje negativnih pojava koje utiču na bezbednost i dobrobit omladine"²⁵. Tri cilja prethodne strategije za omladinu za period 2013–2017. odnose se na ulogu mladih kao nosioca promena u oblastima obrazovanja, zdravstva i bezbednosti: cilj koji se tiče neformalnog obrazovanja je da mlade osobe budu "obrazovane i spremne da se suoče sa svim životnim izazovima kao odgovorni članovi lokalne i evropske zajednice"; cilj vezan za unapređenje sistema zdravstva i obrazovanja je da omladina "bude svesna važnosti očuvanja zdravlja za dobrobit pojedinca i društva, kao i njihov doprinos u tom polju kao odgovornih građana i građanki države"; a cilj usmeren na bezbednost ljudi je da "mladi budu spremni da prepoznaju, spreče i otklone pretnje po njihovu bezbednost"²⁶.

Madasu navedene tačke značajne zbog toga što daju prostora zainteresovanim stranama da preduzmu različite korake u procesu prevencije azličitih oblika nasilja, ukoliko želimo napraviti iskorak i razviti politiku prikladnu za naše vreme i prostor, izuzetno je važno da osmislimo mehanizme koji će biti usmereni na pojedinačne probleme poput RZN-a i NUP-a. Te probleme ćemo moći sprečiti i rešiti samo ako ih počnemo razmatrati onakvima kakvi jesu, i ako budemo eksplicitni u vezi sa njima. Tako se, primerice, problemu ekstremizma na Kosovu pristupa kao vrlo konkretnom problemu građana i građanki Kosova. Na isti način bi se trebalo pristupati i RZN-u i NUP-u, budući da ništa manje ne ugrožavaju dobrobit i bezbednost našeg društva.

Uprkos činjenici da su neki od ciljeva Državne strategije Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici za period 2016–2020. da se podigne nivo svesti o tom vidu nasilja te da se ono spreči, mladi u sklopu te strategije nisu prepoznati kao ciljna grupa koja bi mogla igrati značajnu ulogu u borbi protiv NUP-a zasnovanoj na primarnim metodama prevencije. Ono što se u tekstu strategije ipak navodi je važnost razvijanja svesti celog društva kako bi se prestalo "prihvatati i tolerisati nasilje u krugu porodice".²⁷ Jedan od ciljeva ovog strateškog dokumenta je da se poveća procenat stanovništva koji je svestan različitih oblika nasilja, kao i stanovništva koje osuđuje NUP. Međutim, u tekstu dokumenta nije razjašnjeno na koji način bi se to moglo postići.

Iako više nije na snazi, Strategija za unapređenje zdravstvene zaštite u školama na Kosovu za period 2009–2018. primjer je dobre prakse rada sa mladima u školama,

²⁵ KOHA Net, "Prezantohet strategjia e re nacionale për rini 2018–2022" (20. 9. 2018). URL: <https://www.koha.net/arberi/118289/prezantohet-strategjia-e-re-nacionale-per-rini-2018-2022/>

²⁶ Ministarstvo kulture, omladine i sporta, "Strategija Kosova za omladinu za period 2013–2017". URL: https://www.mkrs-ks.org/repository/docs/KOSOVO_STRATEGY_FOR_YOUTH.pdf

²⁷ Ministarstvo pravde, "Državna strategija Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i prateći Akcioni plan za period 2016–2020", 27.

kao i implementacije programa razvijanja svesti o zdravstvenim problemima. Prema istom principu mogli bi funkcionisati programi prevencije nasilja, imajući u vidu to da se primarna prevencija bazira na podizanju nivoa svesti o problemu. Mladima bi se trebao obezbediti prostor gde će zajednički raditi na razgradnji štetnih normi kojima se nasilje afirmiše, zbog čega bi se proces primarne prevencije trebao odvijati u školama te u drugim institucijama i organizacijama kojima ovaj društveni sloj ima pristup. Ono što je takođe od presudnog značaja je da se mladim osobama obezbedi pristup onim institucijama i organizacijama koje im za sada nisu dostupne.

Generalno gledano, postojeće strategije ne oslanjaju se na prava sredstva koja bi trebala biti upotrebljena u borbi protiv RZN-a i NUP-a. Pored toga, ovi strateški dokumenti nisu usmereni na mlade kao na nosioce promena niti na jačanje njihove pozicije u procesu stvaranja boljeg društva za sve. Državne politike u ovom polju trebalo bi popratiti odgovarajućim lokalnim politikama prilagođenim potrebama lokalnog stanovništva. U razgovorima koje smo obavili sa mladima iz sedam kosovskih opština (Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć, Priština, Prizren i Uroševac) uočili smo da seti građani i građanke suočavaju sa nekoliko identičnih problema, madase stanje u kojem se svako od njih nalazi razlikuje od osobe do osobe. Ono što je svima njima zajedničko je da imaju poteškoća sa prepoznavanjem RZN-a i NUP-a, kao i da se oba vida nasilja u njihovoj okolini normalizuju, bilo to u školama, univerzitetima, ili u njihovim porodicama. Dakle, u ovim razgovorima uočili smo određene pravilnosti u vezi sa RZN-om i NUP-om na Kosovu te u vezi sa ulogom koju mladi igraju u prevenciji tih oblika nasilja.

Važnost učešća omladine

Kosovo bi se trebalo pridružiti ostatku sveta i prepoznati koliko važnu ulogu mladi igraju u procesu stvaranja bezbednijih okruženja i društava. Od ključnog je značaja da pri uključivanju mladih osoba u prevenciju nasilja bude primenjen pristup pozitivnog razvoja dece i omladine (PORA), čiji cilj "nije samo sprečavanje problema, nego i osnaživanje mladih".²⁸ Sa ciljem da se na globalnom nivou prepozna koliko "važnu i pozitivnu ulogu mladi igraju u održavanju i afirmisanju međunarodnog mira i bezbednosti"²⁹, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija usvojio je Rezoluciju o mladima, miru i bezbednosti. Iako nije država članica UN-a, Kosovo bi svakako trebalo priznati ovu rezoluciju kao važan dokumenat koji bi nam trebao služiti kao nit vodilja u našem radu s omladinom, posebno ukoliko uzmemo u obzir da mlade osobe čine 53% stanovništva Kosova.

Pojedini dužnosnici i dužnosnice Vlade Kosova istakli su važnost uključivanja mladih osoba u rad na prevenciji nasilja. Dana 1. juna 2018. godine, povodom obilježavanja

²⁸ Andrea Poet, Catherine R. Swiderski, i Maureen C. McHugh, *Developing teen Relationships: The Role of Violence*, urednik Michele A. Paludi (Santa Barbara, CA: Praeger, 2011), 226.

²⁹ Youth4Peace, UNSCR 2250 Introduction. URL: <https://www.youth4peace.info/UNSCR2250/Introduction>

Međunarodnog dana dece, zamenik ministra pravde i državni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici izjavio je da se sa mladim naraštajima mora adekvatno i sistemski raditi na sprečavanju nasilja.³⁰ Osim toga, u Državnoj strategiji za zaštitu od nasilja u porodici ovaj se oblik nasilja opisuje kao problem koji se mora razmatrati i u obrazovnom procesu. Takav pristup uključivanju mladih u prevenciju nasilja je naprikladniji zato što otpočinje u njihovom detinjstvu. Pored toga, državni koordinator je u martu 2018. godine od ministra obrazovanja zatražio da u škole zaposli dodatni broj psihologa i psihološkinja, a kako bi se u obrazovnim ustanovama lakše suzbijalo nasilno ponašanje kod učenika i učenica te da bi se rešili i drugi problemi vezani za njihovu bezbednost i zdravlje.

³⁰ Ministarstvo pravde Kosova, "Zamenik ministra pravde čestita deci Prvi jun, Međunarodni dan dece" (1. 6. 2018). URL: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,1864>

Zajedničke teme u različitim fokus-grupama

Kroz razgovore sa mladima želeli smo otkriti šta oni misle o nasilju, pri čemu smo se fokusirali na rodno zasnovano i nasilje u porodici. Ujednosmo želeli utvrditi koji je najefikasniji način uključivanja mladih osoba u programe prevencije. Ovi razgovori predstavljali su bezbedna okruženja u kojima je omladina mogla steći bolji uvid u svoja zajednička iskustva te preispitati vlastita uverenja. Neka od glavnih pitanja kojih su se dotakli tokom razgovora skrenula su nam pažnju na zabrinjavajuće visoku stopu nasilja sa kojima se mladi susreću u svakodnevnom životu, kao i na korake koje moramo preduzeti kako bismo rešili ovaj problem.

Radi lakšeg razumevanja stavova koji su izneti u većini fokus-grupa, podaci do kojih smo došli svrstali smo u pet kategorija:

- Znanje: Kako mladi definišu nasilje i da li ga prepoznaju kada se ono desi?
- Ubeđenja: Šta mladi misle o tradicionalnim rodnim ulogama i normama i da li ijedna od ovih uloga i normi afirmiše ili opravdava RZN i NUP kod omladine?
- Informisanost: Na koji način nadležne institucije, obrazovne ustanove i članovi njihovih porodica mladima nude informacije o prevenciji nasilja i koje su to informacije?
- Iskustva: U ovom segmentu osvrnuli smo se na prethodna iskustva mladih sa nasiljem i na načine na koje je ono na njih uticalo. Kada i gde se nasilje odvija?
- Potrebe: U ovom segmentu ispitali smo šta mora biti učinjeno kako bi se mladima pružile potrebne informacije te kako bi im se omogućilo da postanu nosioci promena. Štaviše, postavljeno je pitanje šta je mladima zaista potrebno.

Znanje: Prvi korak koji je potrebno preduzeti u prevenciji nasilja je da se ponudi definicija nasilja i da se stekne uvid u to kada se ono dešava. Neki od oblika nasilja koje je većina učesnika i učesnica spomenula jesu fizičko nasilje, psihološko nasilje i emocionalno zlostavljanje, te verbalno zlostavljanje. Međutim, pojedinci su imali problema sa prepoznavanjem drugih vidova nasilja kao što su seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje i ekonomsko zlostavljanje. Kako navode ove mlade osobe, nasilje je pritisak koji se vrši nad nekim tako da to kod druge osobe stvara neprijatnost, ili nejednako postupanje prema osobama za koje se smatra da su na bilo koji način drugačije. Ponekad i komunikacija može biti nasilna. Prema njihovom mišljenju, verbalno zlostavljanje, uključujući i vršnjačko nasilje, itekako je prisutno u svakodnevnom životu. Većina učesnika i učesnica izjavila je i da su psihološko nasilje i emocionalno zlostavljanje snažnije uticali na njih, ili da bi na njih mogli snažnije uticati, u odnosu na fizičko nasilje. Jedno od njih kazalo je da je ponekad lakše

pretrpeti udarac nego prekor, naročito onda kada dolazi od člana porodice. Mada je emocionalno zlostavljanje važan aspekt nasilja u porodici, ovim mladim osobama bilo je teško prijaviti takav oblik zlostavljanja jer je, kako su rekli, to teško dokazivo i jer im niko ne bi verovao. Ipak, prijavljivanje nasilja u porodici čak i onda kada se radi o fizičkom obliku nasilja još uvek predstavlja tabu zato što se uglavnom doživljava kao privatni problem. Devojke su češće nego mladići spominjale problem ubistava žena na Kosovu i isticali da je femicid uslovljen patrijarhalnim rodnim normama. Nažalost, pojedini učesnici i učesnice opisali su nasilje kao rešenje raznih problema te kao logičnu reakciju na pretnje i druge nepovoljne situacije.

Ubeđenja: Kada je postavljeno pitanje da li bi se neko odlučio pozvati policiju u slučaju da se u krugu njegove porodice ili u njegovom susedstvu desi nasilje, jedan od odgovora bio je sledeći: "Policija ne rešava porodične probleme." Čak i kada su bili u stanju definisati nasilje u porodici, mladi nisu mogli najbolje shvatiti zašto bi ga prijavili zato što je njihovo mišljenje ne samo da se ne bi trebali mešati u "porodične probleme", nego izato što strahuju da bi mogli narušiti odnose sa članovima svojih porodica ukoliko bi pozvali policijske službenike i obavestili ih o nasilju. I devojke i mladići su bili viđenja da nasilju doprinose tradicionalne rodne norme koje podrazumevaju da muškarci moraju biti dominantni, a žene submisivne. Sa druge strane, neki od njih bi opravdali nasilje upravo zbog tih normi. Kako su naveli pojedinci, većina počinitelaca vrši nasilje jer su i sami trpeli ili trpe nasilje, najverovatnije u krugu porodice ili u školi. Sa tim u vezi, stav mladih osoba o nasilju u školama je da ono proizlazi iz rodnih normi u okviru kojih se zlostavljanje normalizuje i kod kuće i drugde. Alarmantna je činjenica da je pretežno kod muških učenika nasilje prihvatljivo te da je većina učesnika i učesnica fokus-grupa ocenila da škole normalizuju ovaj problem.

Informisanost: Učesnici i učesnice nailazili su na teškoće kada su trebali odgovoriti na pitanje kojim je organima – osim policije – moguće prijaviti slučajeve nasilja. Pored toga, u školama, kao i ni u drugim ustanovama ili organizacijama, nisu mogli dobiti adekvatne informacije o ovom problemu, a njihove primarne izvore informacija vezanih za prijavljivanje nasilja predstavljaju tradicionalni mediji i društvene mreže. Tek nekoliko mladih kazalo je da su učestvovali u aktivnostima u sklopu kojih su razgovarali o nasilju i o tome gdje ga mogu prijaviti.

Iskustva: Verbalno zlostavljanje kod kuće i seksualno uznemiravanje u školi, pritisak članova porodice i zaposlenih u školama, slaba komunikacija sa porodicom i drugim bliskim osobama, te nepoverenje u uprave škola samo su neki od izazova sa kojima se suočava omladina na Kosovu, što obično dovodi do nasilnog ponašanja koje se manifestuje RZN-om i NUP-om. Dom je mesto gde nasilje počinje i gde se opravdava, dok su škole većinom ustanove u kojima je nasilje prihvaćeno – posebno u vidu seksualnog uznemiravanja koje vrše nastavnici i nastavnice. U školama se takođe

odvija okrivljavanje žrtava i nasilje među dečacima i mladićima, te se opravdavaju oni nastavnici i nastavnice koje verbalno i fizički zlostavljaju učenike i učenice. Mladi su izjavili da je za njih "besmisleno" prijavljivati nasilje koje se dešava u krugu škole, naročito ukoliko to nasilje vrše obrazovni radnici i radnice ili druga lica zaposlena u školskim ustanovama. Razlog je to što uprava škole ne bi na konkretan način reagovala na nasilje niti bi preduzela ikakve mere, uz to što se učenike i učenice ne bi shvatalo ozbiljno niti bi im se poverovalo u slučaju da prijave problem. Prema tome, jedini koji bi bili kažnjeni u tom slučaju bili bi sami učenici i učenice. Oni bi bili okrivljeni za nasilje, a nastavnici i nastavnice bi im u znak osvete dali niže ocene. Sa druge strane, učesnici i učesnice fokus-grupa ne smatraju vlastite domove zonama u kojima je dovoljno bezbedno da se govori o nasilju koje su doživeli. Mlade osobe bi oklevale da o tome razgovaraju sa članovima svojih porodica zato što veruju da bi mogli čuti sledeće: "tako ti i treba", "on/ona je nastavnik/nastavnica, zna šta radi", ili "nije to ono što ti misliš".

Na pitanje da li bi se o ovim iskustvima mogli obratiti svojim školskim psiholozima, mnogi su odgovorili da u njihovim školama nije zaposlen niti jedan psiholog. Pojedini učesnici i učesnice fokus-grupa nisu ni svesni da u njihovim školama postoji lice na toj funkciji. Ipak, čak i kada postoji, mnogi sa tom osobom nerado razgovaraju zbog stigmatizovanosti samog tog zanimanja. Pored toga, pokazalo se da psiholozi u nekim slučajevima prosleđuju osetljive informacije drugima, uključujući i porodicama učenika. Dakle, imajući u vidu to dapojedini psiholozi zaposleni u školama ne poštuju princip poverljivosti, učenici i učenice ustručavaju da im se obrate.

Potrebe: Kvalifikovaniji i profesionalnije nastrojani psiholozi potrebni su u školama u kojima već postoji takav kadar. Iako bi u svakoj školi trebao biti zaposlen barem jedan takav stručnjak, to još uvek nije slučaj. Mladi su istaknuli da nerado odlaze kod psihologa budući da samo to zanimanje sa sobom nosi negativne konotacije. U skladu sa tim, potrebno je sprovoditi kampanje podizanja svesti o ulozi psihologa, kao i odgovarajuće školske programe u kojima će o tome biti reči. Učesnici i učesnice izjavili su i da trebaju više programa u okviru kojih će moći otvoreno razgovarati o nasilju, o načinima na koje nasilje na njih utiče, te o sprečavanju tog problema. Što se neformalnog obrazovanja tiče, mladima je potrebno stvoriti uslove u kojima će moći razgovarati o seksualnom nasilju i zdravim intimnim odnosima. Takođe je neophodno informisanje o konceptu intervencije posmatrača. Škole moraju uskladiti nastavne planove sa radom drugih ustanova i organizacija kako bi održive programe u kojima će mladi moći aktivno učestvovati i informisati se o nasilju i prevenciji nasilja, kao i o nadležnim institucijama kojima nasilje može da se prijavi.

ZAKLJUČCI

Uprkos činjenici da mladi čine značajan procenat stanovništva na Kosovu i da ih mnogi smatraju garantom bolje budućnosti ove zemlje, vlasti ovaj društveni sloj doživljavaju kao skup pasivnih posmatrača razvoja našeg društva koji ne pridonose njegovoj dobrobiti. Mada je zaustavljanje nasilja cilj postojećih zakona, strategija, vladinih organa i raznih mehanizama, podaci pokazuju da rodno zasnovano i nasilje u porodici i dalje predstavljaju najučestalije oblike nasilja na Kosovu, sa kojima se najčešće suočavaju žene i deca.

Ukoliko želimo da budućnost bude svetlija i da svi budemo bezbedni, ne smemo zanemarivati neke od najvećih problema današnjice, a prvi korak na putu do njihovog rešenja je da ih prepoznamo i da shvatimo na koje načine štete našem društvu. Međutim, da li ćemo u tome uspeti ako u potpunosti zanemarimo većinu stanovništva, to jest omladinu? Rodno zasnovano i nasilje u porodici problemi su koje naše društvo mora početi rešavati na svim nivoima, a u taj proces trebalo bi što efikasnije uključiti mlade osobe. Mladima moramo pristupiti kao aktivnim nosiocima promena da bismo mogli zaustaviti neke od najvećih pretnji po njihovu budućnost – nasilje u njihovim porodicama, nasilje u okruženjima u kojima odrastaju, te nasilje koje vršimo jedni nad drugima. Ne bi smelo biti mlade osobe koja će i dalje verovati da je nasilje u porodici privatni problem niti mlade osobe koja će reći da policija ne rešava porodične probleme. Ako omladiniveć dozvoljavamo da razvija ovakva ubeđenja, čeka nas budućnost u kojoj će nasilje biti opšteprihvaćeno, svet u kojem će žene, muškarci i deca biti izloženi istim štetnim normama koje mi u ovom momentu ne želimo ukinuti.

Kao zemlja sa mladim stanovništvom, u kojoj je 53 odsto građana i građanki ispod 25 godina starosti, Kosovo bi se trebalo pridružiti ostatku sveta u naporima da uključi mlade osobe u programe koji promovišu održivi mir i prevenciju nasilja. Sve dok ljudi u našem društvu strahuju od rodno zasnovanog i nasilja u porodici i sve dok deca i omladina odrastaju u okruženju u kojem je nasilje opšteprihvaćena stvar koja se pri tome afirmiše, održivog mira neće biti. Ukoliko bismo od njih stvorili nosioce promena, time bismo stvorili i prilike da deca i omladina ostvare svoja prava i svoj puni potencijal u društvu bez nasilja.

PREPORUKE

Na osnovu rezultata analize postojeće politike i konsultacija obavljenih sa relevantnim zainteresovanim stranama, uključujući i mlade sa područja Kosova, YIHR KS izdaje sledeće preporuke:

Ministarstvu kulture, omladine i sporta:

- Razviti državnu strategiju za mlade i prevenciju nasilja. Ovaj strateški dokument trebao bi biti usmeren na sprovođenje programa primarne prevencije u onim institucijama u kojima je lakše dopreti do većeg broja mladih osoba, kao što su školske ustanove. Kroz ove programe trebao bi biti stvoren prostor za razgovor gde će se moći preispitivati i ukidati rodne norme i ubeđenja kojima se normalizuje i promoviše nasilje u bilo kojem obliku, posebno RZN i NUP. Strategijom bi takođe trebalo uskladiti rad postojećih institucija – kao što su sektori za omladinu na centralnom i lokalnom nivou – sa mehanizmima odgovornim za sprečavanje nasilja.
- Uvrstiti programe prevencije nasilja u novu Strategiju Kosova za omladinu za period 2019–2023.
- Prilikom izrade novih strateških dokumenata; konsultovati se sa lokalnim savetima omladinskog delovanja i organizacijama civilnog društva aktivnim u oblasti rada sa mladima.
- Iskoristiti problemski pristup, ali i resursni pristup u procesu izrade nove državne strategije za mlade. Prepoznavanje problema je prvi korak koji je potrebno napraviti da bi se razvile strategije usredsređene na efikasno korištenje raspoloživih resursa.
- Sarađivati sa srednjim školama na Kosovu prilikom implementacije ove strategije, što obuhvata promenu nastavnih planova i programa radi uklanjanja temeljnih uzroka rodno zasnovanog i nasilja u porodici na Kosovu, kao i vršnjačkog nasilja te drugih oblika diskriminacije, kao što je diskriminacija na nacionalnoj osnovi.
- Uskladiti rad OCD-a sa radom srednjih škola radi razvijanja međusobne saradnje i uvođenja održivih vannastavnih aktivnosti koje će se baviti problemom nasilja.
- Povećati političku, finansijsku, tehničku i logističku podršku lokalnim sektorima za omladinu radi implementacije ove strategije.

Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije

- Razviti politiku kojom će škole biti obavezane da stvore uslove u kojima će mladi moći preispitivati toksične rodne norme, što može uključivati uvođenje odgovarajućih vannastavnih aktivnosti.
- Vršiti nadzor nad zapošljavanjem i radom psihologa u osnovnim i srednjim školama

te u potpunosti sprovesti postojeći zakon koji se odnosi na školske psihologe.

- Pokrenuti kampanje informisanja javnosti radi skidanja stigme sa psihološkog savetovanja.
- Sarađivati sa srednjim školama na izradi priručnika koji će sadržati informacije o različitim oblicima nasilja, njegovim uzrocima i prevenciji, te o organima kojima je moguće prijaviti nasilja

Sektorima za omladinu u sklopu Direkcija za kulturu, omladinu i sport:

- Kreirati omladinsku politiku prilagođenu zahtevima i potrebama lokalnog stanovništva.
- Osmisliti i implementirati strategiju na lokalnom nivou čiji je cilj razvijanje svesti o raznim oblicima nasilja; vršiti nadzor i vrednovanje implementacije te strategije.
- Javno zastupati programe ukidanja rodni normi kojima se nasilje normalizuje.
- U saradnji sa LSOD-ovima koji će identifikovati potrebe i mogućnosti lokalne omladine; sprovesti istraživanje koje će se ticati nasilja kod mladih i uzroka tog problema.
- Sarađivati s OCD-ovima radi planiranja i implementiranja projekata usmerenih na problem nasilja.
- Sarađivati sa zakonodavnim, pravosudnim i drugim institucijama sa ciljem sprovođenja kampanja razvijanja svesti o rodno zasnovanom i nasilju u porodici.
- Ojačati partnerstvo sa lokalnim OCD-ovima radi stvaranja održivih omladinskih programa.
- Sarađivati sa savetima roditelja i upravama škola kako bi se osnovali saveti roditelja u onim školskim ustanovama u kojima te organizacije ne postoje

Agenciji za ravnopravnost polova:

- Osnovati telo koje će se baviti ulogom mladih u programima prevencije nasilja.

Organizacijama civilnog društva koje rade sa mladima:

- Sarađivati sa školama, LSOD-ovima i MKOS-om u nastojanju da se dođe do promena.

Međunarodnim organizacijama na Kosovu.

- Podržati razvoj omladinske politike usmerene na ulogu omladine u prevenciji nasilja.
- Izdvojiti finansijska sredstva za sprovođenje programa u kojima je akcenat stavljen na osnaživanje mladih u borbi protiv rodno zasnovanog i nasilja u porodici.

ERAC

EQUAL RIGHTS FOR ALL COALITION

 European
Union
Kosovo